

Ім'я Шевченка в переліку з Шекспіром у критиці 1860–1861 років: дискусія щодо зіставності постатей

Н. Бондарєва

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: kika_7@ukr.net

Paper received 07.02.20; Accepted for publication 20.02.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-218VIII66-02>

Анотація. Статтю присвячено з'ясуванню генези і вивченню подальшого функціонування у критиці 1860–1861 років, тобто прижиттєвій та ранній посмертній, прихованого порівняння (через уведення в ряд письменників світового рівня) українського поета з Вільямом Шекспіром. Простежено закономірності перебігу дискусії з цього приводу. Окреслено історико-літературне значення Кулішевої оцінки постаті Шевченка, яке полягало в тому, що критик виразно заявив право української літератури завдяки її чільному репрезентанту на входження в коло європейського письменства.

Ключові слова: літературна полеміка, російська критика, народність, загальнолюдські мотиви, світове значення.

У сучасному шевченкознавстві нікого не здивуєш зіставленням Шевченкової поезії із творчістю Шекспіра: закономірність і підставовість таких паралелей не викликає нині жодних сумнівів. Однак досі докладно не з'ясовано джерела цього порівняння, причини його появи, не осмислено подальшу рецепцію в синхронній Шевченковій критиці та літературознавстві пізнішого часу. Таке дослідження, поза сумнівом, заповнить суттєву прогалину в історії шевченкознавства, підтвердить чи заперечить обґрунтованість тверджень про порівнюваність всесвітньовідомого класика англійської літератури Вільяма Шекспіра і генія українського народу Тараса Шевченка.

Надійний матеріал для дослідження дають два томи коментованого зведення «Тарас Шевченко в критиці» ([2], [3]) в упорядкуванні Олександра Бороня і Михайла Назаренка. У виданні враховано абсолютно всі доступні упорядникам не тільки критичні матеріали (рецензії на видання, різноманітні відгуки, розлогі статті з оцінками з-поміж іншого Шевченкової творчості тощо), а й навіть окремі згадки про українського поета, зокрема в матеріалах іноземної періодики, що зберігають особливу значущість для дослідників прижиттєвої критики. Другий том охоплює публікації за проміжок від смерті Шевченка до кінця 1861 року. Отож маємо змогу відстежити появу в друці першого такого порівняння та його подальше функціонування у критичних матеріалах.

Перед цим, однак, слід звернутися до приватного листування. Як відомо, уперше Шевченка в один ряд імен із Шекспіром поставив 1860 року Пантелеймон Куліш – критик, якому важко відмовити у професійній проникливості в оцінювання художніх явищ. Те, що ці слова були цілком не випадковими, демонструє його відомий лист від 25 липня 1846 року, в якому він радить автору «Кобзаря» зробити численні редакційні виправлення. Куліш відзначає, на його переконання, слабкі як для Шевченка фрагменти в поемі «Катерина» і, пропонуючи їх вилучити, оскільки вони нібито сповільнюють драматичний рух, показово шукає підтримку в оперті на досвід англійського драматурга: «Шекспир так умел располагать заманчивейшие вещи в своих пьесах, что нигде они не навалены грудой в ущерб другим местам, и новые впечатления у него следуют в скрытом механизме драмы со скрытою рассчитанною последовательностью. На этом ос-

новывается равновесие частей, целость, единство впечатления и вообще гармония во всяком эпическом и драматическом произведении» [1, с. 107]. На думку Куліша, Шевченкові «Гайдамаки» – це «кровавая бойня, от которой поневоле отворачиваешься», він закликає поета: «Дайте побольше человечества вашим гайдамакам», знову апелюючи при цьому до геніального англіця: «Посмотрите у Шекспира: одно лицо в слепоте зверской ярости проливает кровь своих врагов, а другое говорит голосом человечества; иногда то же самое лицо содрогается и тем доказывает истину, что человеческое начало никогда не подавляется зверским». Шевченко приблизно в той час читав драми Шекспіра в російському перекладі: 1 лютого 1847 року він із Борзни листовно доручав Миколі Костомарову взяти якесь своє видання Шекспіра (коментатори припускають: у перекладі Миколи Кетчера, але достеменно це не відомо) у Михайла Сажина [1, с. 109, с. 438], разом із яким винаймав квартиру в Івана Житницького на Козиному болоті (нині провулок Шевченка, 8а). Процитований Кулішів лист красномовно засвідчує поглиблене зацікавлення кирило-мефодіївських братчиків творчістю великого драматурга, яке для автора «Чорної ради» пізніше вилилося у професійну перекладацьку роботу над п'єсами. Водночас він вказує на те, що Кулішеві оцінки Шевченкової творчості з'явилися не на порожньому місці, а були вони результатом тривалої еволюції критика.

Куліш упорядкував і видав 1860 року літературно-художній альманах «Хата», в якому вмістив програмову статтю «Передне слово до громади. Погляд на українську словесність». Оцінюючи творчість Марка Вовчка, критик стверджує, письменниця дійшла межі самостійної творчості і зупинилася в розвитку: «По сей бік межі стоять такі люде, як Боккачіо у італьян, як Гофман у німців, Вашингтон-Ірвінг у ангелян, – доволі їх було на світі; по той бік вступають невеличкою громадою такі мужі, як Шекспир, Вальтер Скотт, Шиллер, Мицкевич, Пушкин, Гоголь, Квітка, Шевченко. – Гоголь у “Вечорах на хуторі” стояв урівні з Марком Вовчком, а далі переріс його неізмінно. Шевченко в первих баладах не пійшов вище Вовчкової “Сестри”; в “Катерині” він піднявся до Пушкина яко художник, а в 1846 року – і до Мицкевича яко поет всеславянський» [2, с. 399]. У примітці до цих слів автор натякає на незмірно ширший, ніж опублі-

ковано і відомо читачеві, обсяг Шевченкової творчості часів заслання і після неї: «Що послі 1846 року написав Шевченко, про те ми мовчимо, бо він не випустив ні одної поеми з своєї теки, а дрібненьких штукоч його подаємо десяток на суд громадський в нашій “Хаті”». Куліш чітко розмежує письменників порівняно локальних і світового значення, відносячи до цієї другої почесної категорії і Шевченка. Критик у своїх міркуваннях не голослівний, адже мотивує місце автора «Кобзаря» поруч зі світовими геніями його еволюцією від ранніх творів, порівнюваних із творчістю Вовчка, потім постала поема «Катерина», градаційно зіставна з рівнем Пушкіна, і тільки у вибуховий період «трьох літ» поет сягнув Міцкевича як митець загальнослов'янський, звідки наступна сходинка – до світового значення. Тобто переконливо аргументовано творче зростання Шевченка: якщо спершу він дорівнювався окремими гранями своєї поезії до Пушкіна чи Міцкевича, то нині, наголошує критик, його доробок набув всесвітнього звучання. Це принципова теза Куліша, яку він не побоявся висловити ще за Шевченкового життя.

Цілком прогнозовано названий ряд імен викликав несприйняття чи негачію в тодішньому літературному середовищі. Російський літературознавець, професор Санкт-Петербурзького університету Олександр Пипін у невідданій рецензії на альманах, опублікованій у березневному числі журналу «Современник» за 1860 рік, висловив здивування тим, що Куліш вбачає («приписывает», за висловом Пипіна) в українській літературі загальнолюдське значення. На думку рецензента, в цих міркуваннях міститься суттєве перебільшення, зумовлене захопленням рідною літературою. Окремо російський критик зупиняється на аналізованому переліку: «В одном месте своего предисловия г. Кулиш поместил даже такой ряд имен: Шекспир, Вальтер Скотт, Шиллер, Мицкевич, Пушкин, Гоголь, Квитка, Шевченко, – который удивил и знакомых нам любителей малорусской литературы, не решавшихся на подобную параллель» [2, с. 424]. Тобто Пипін намагається зайняти тут буцімто нейтральну позицію: мовляв, цей ряд імен дивує не тільки нас, росіян, а навіть самих українців, відомих автору відгуку. Те, що знайомі рецензенту шанувальники українського письменства не становлять репрезентативної групи для подібних узагальнень, зовсім його, очевидно, не бентежить, не кажучи вже про те, що такі міркування взагалі не аргумент у дискусії. «Последние из названных поэтов, – продолжает профессор, – могут стоять очень высоко по отношению к их народности, но невозможно же равнять их с Шекспиром ни по таланту, ни по общечеловеческому значению. По понятию чисто отвлеченному будет справедливо, что каждая литература, выражающая собой известную народность, входит как элемент в общечеловеческую мысль, но это отвлеченное понятие ничего не говорит о доле влияния, которая выпадет этому элементу; как отвлеченное, оно может брать в расчет и величины, бесконечно малые. Какое же значение вне нашей литературы имеет, например, Гоголь, которого едва ли поняли хорошенько где-нибудь в Европе? – но это несколько не уменьшает его заслуги для нас» [2, с. 424]. Тепер цілком зрозуміло, наскільки помилявся

критик щодо Гоголя, всесвітнє значення якого загальновідоме. Пипін перебуває у зачарованому колі народності, якою обмежує значення української літератури, категорично не сприймаючи в одному ряду найяскравішого її представника і Шекспіра.

Пипін наполягав, що і російське, і українське письменство потребують надто багато умов, які навряд чи коли-небудь з'являться, щоб воно стало освітнім засобом для всього людства. Значущість української літератури він вбачає у вузькому сенсі народності, яка для нього полягає тільки в тому, що письменство має живитися майже винятково фольклором, правдиво відображати народні звичаї і побут та задовольняти елементарні естетичні потреби селянства, але аж ніяк не освічених верств. Звичайно, він не відмовляє Шевченкові в таланті, стверджуючи, що його поява зумовлена народною потребою, але має сумніви у перспективах подальшого розвитку української літератури [2, с. 424–425]. Пипін точно вловив, що Куліш прямо, наскільки це було можливо у підцензурних умовах, заявив про самодостатність національної літератури, назвавши визначних її представників. Російському критику здавалося [2, с. 425], ніби українському письменству неминуче доведеться злитися з «великоросійською» літературою, іншого шляху, мовляв, у неї немає. Історична прозорливість виявилася на боці Куліша, який розумів, що мало дати високохудожні тексти, ще треба вміти їх професійно оцінити і належно представити, не цураючись іноді оцінок, що на певному синхронному зрізі видаються риторичними перебільшеннями, а згодом наступні покоління критиків і читачів кваліфікують ці міркування як навдивовижно проникливі і своєчасні.

Якщо Пипін зберігав тактовність у виразах, хоч і не погоджувався з Кулішем, то знайомий Шевченка, перекладач його творів російською Михайло Михайлов у рецензії на «Кобзар» 1860 року, вміщеній того ж року в квітневому числі журналу «Русское слово», не стримувався у висловах, відверто кепкуючи з Куліша. Критик мовби формулює пункти обвинувачення: Куліш «не раз уже высказывал свое чрезмерно высокое мнение о слабых попытках малороссиян создать особую от русской, собственную народную литературу; но, кажется, еще в первый раз ставит он в число мировых поэтов, наравне с Шекспиром и Шиллером, Квитку и Шевченка» [2, с. 428]. Таким чином, публікації Куліша вже не раз потрапляли в поле зору російської критики, яка не одразу спромоглася з відповіддю на них. Михайлов обрав властивий тодішній критиці глузливий тон, добре знаний авторам українських творів ще від часів пасквільної рецензії Віссаріона Белінського на Шевченкові «Гайдамаки».

Михайлов нібито виявляє співчуття прагненню українських діячів іти в розвитку національного письменства власним шляхом: «Мы вполне сочувствуем (у Пипіна у схожому контексті було «совершенно сочувствуем», [2, с. 425]. – Н. Б.) г. Кулишу в его любви к родине, в его желании блага и счастья ей, богатства и развития родному его слову; но полагаем, что своими необдуманно-преувеличенными возгласами о величии и гениальности украинской письменности (и литературой-то этих попыток назвать нельзя) он только подрывает авторитет писателей, которых хвалит.

Всего-то писало по-малороссийски два-три человека, и эти два-три человека оказываются всемирными гениями. Каково богатство народного духа! Если, как того желает г. Кулиш, на малорусском наречии возникнет целая широкая литература, эта литература, судя по началу, представит неслыханное и невиданное изобилие “Скоттов, Шекспиров и Дантов”» [2, с. 428–429]. Впадає в око неадекватність вихідних позицій критика: він відмовляє українському письменству в праві навіть називатися літературою. Чи ж треба дивуватися, що його обізнаність із нею зводиться до двох-трьох імен?

Далі він удавано жалкує, що Куліш буцімто перецінює творчість Шевченка – «писателя действительно высоко даровитого»: «Возгласы г. Кулиша, трудящегося в поте лица над созданием украинской литературы, были бы только смешны – и больше ничего, если б не касались писателя действительно высоко даровитого, как Шевченко» [2, с. 429]. Російський критик називає «уморительной выходкой» порівняння з Шекспіром Квітки, але гірко засмучується тим, що до цього імені долучено Шевченка. Михайлов зверхньо повчає Куліша: сприяти вітчизняному письменству можна тільки серйозною і вимогливою критикою, адже, мовляв, похвали тільки зупиняють удосконалення, і знушально запитує: «Скажите, каких еще благ ждать литературе, у которой есть два таких писателя, как Шекспир? Квитка и Шевченко – прозаик и поэт – чего ж больше?» [2, с. 429]. На його думку, Куліш робить такі «легковажні» порівняння або через самовдоволеність до сліпоти, або через надто вузьке уявлення про долю українського народу. Далі критик заперечує всесвітнє значення також і Пушкіна та Гоголя.

Насправді звучене розуміння історичної ролі українського народу і значущості Шевченкової творчості зокрема виявляє саме Михайлов, коли пропонує в жодному разі не порівнювати автора «Кобзаря» з Шекспіром, а тільки із так званими народними поетами, як Олексій Кольцов і Роберт Бернс [2, с. 430]. Ще можна погодитися із паралеллю до творчості шотландського барда, однак геть хибним нині визнано уподібнення Шевченка до Кольцова, незмірно нижчого від українського поета за силою обдарування і масштабом творчості. Михайлов слушно відзначив простоту поезії Шевченка, але не секрет, що доступність його творів народові іноді позірна. Навряд чи пересічний тогочасний читач був спроможний досягнути багатоплановість поем «Неофіти» чи «Марія», складний підтекст і метафорику поезії після заслання тощо. Самому російському критику, мабуть, більшість цих творів була незнайома, тому він, як і багато його сучасників, робив свої узагальнення переважно на підставі опублікованих текстів та невеликої кількості творів, поширюваних у списках. Без сумніву, Шевченко давав йому як перекладачеві деякі ліричні мініатюри для прочитання, проте критик не спромігся піднятися до вищого рівня узагальнення і побачити в авторі «Кобзаря» не тільки народного поета, а митця позачасового масштабу.

Анонімний оглядач газети «Санкт-Петербургские ведомости» 1 липня 1860 року, відгукуючись про російський переклад Олексія Плещеева поеми «Най-

мичка», серед іншого згадує і наведений у статті Куліша ряд імен: «<...> малороссы <...> пишут имя г. Шевченко в одной строке с именами Пушкина и Шекспира – это с одной стороны; а с другой – малороссы составляют чрезвычайно близкое и родственное с нами племя <...>» [2, с. 518], і відзначає, що «они и стремятся создать у себя отдельную, самобытную литературу, <...> на самом деле они <...> в непродолжительном времени произведут самый коренной переворот и в своей собственной литературе, начавши писать по-русски: ведь не всегда же будут находиться доброты, чтобы переводить их! придется когда-нибудь приняться за это и самим; а так как одно дело делать два раза и скучно, и соединено с значительной потерей времени, то и нужно будет отказаться от охоты – прежде писать в малороссийскую тетрадку и издавать по ней малороссийскую книжку, потом эту же самую книжку переписывать в русскую тетрадку и издавать по ней русскую книжку <...>» [2, с. 518]. Ми навели цю розлогу цитату як приклад тогочасного плаского газетного гумору, іронічного тону, в якому було прийнято обговорювати питання української літератури. Далі рецензент традиційно заперечує майбутнє українського письменства, якому нібито більше нічого повідомити, крім старовинних гайдамацьких переказів та деяких особливостей народного побуту, передбачаючи, що воно невдовзі перейде на російську мову і зіллється з російською літературою. Отож закамуфльоване порівняння Шевченка з Шекспіром не залишилося непоміченим у російській критиці, а жваво обговорювалося як професійними літераторами, так і газетними рецензентами.

Приблизно так само поставилися до Кулішевих оцінок і українські діячі, зокрема Григорій Милорадович, що в неофіційній частині «Черниговских губернских ведомостей» від 11 липня 1860 року фактично стисло повторив слова Михайлова, зауважуючи, що міркування видавця «Хати» «совершенно пристрастно, – Шевченко скорее может быть сравнен с Кольцовым, который развился подобно ему, и оба они вышли из одной среды. В английской литературе ближе всех к Шевченко Бернс» [2, с. 522]. Власних думок у Милорадовича з цього приводу не знайшлося.

Такою виявилася прижиттєва рецепція несподіваного для сучасників уведення Шевченкового імені в коло письменників світового звучання. Іншими шляхами відбувалося осмислення цього порівняння після смерті поета, яка різко змінила шкалу оцінювання його творчості: увиразнилися масштабність постаті та літературного доробку автора «Кобзаря», небезпідставними стали видаватися і деякі оцінки Куліша, хоча, зрозуміло, цілковитого схвалення вони не дістали і в цей час – упродовж 1861 року.

У відомій «багатосерійній» літературній полеміці Василя Мови-Лиманського з опонентами, глибоко розвинуто й обґрунтовано Кулішеве порівняння. Василь Мова у публікації в газеті «Харьков. Прибавления к “Харьковским губернским ведомостям”» від 3 липня 1861 року виважено пояснює А. Баримову (псевдонім Римов) органічність наведеного у статті Куліша ряду імен, хоча і не поспішає ставити знак рівності між Шекспіром і Шевченком (та це й було б дивно). Важливо, що Мова знаходить переконливі

літературні аргументи, не вдаючись до голослівної риторики: «<...> Шекспир, для которого поэтической сферой была вся бесконечная область внутренней человеческой жизни во всех ее движениях, начиная от самой высокой и чистой любви до самой ужасающей злобы, – и был, и есть, и, кажется, долго еще будет гигантом между остальными поэтами. Все же сладецькие певцы с своими узенькими сферами, в сравнении с ним, даже не поэты, а поэтики» [3, с. 314]. Але, зауважує український критик далі, до таких солоденьких пітьв не можна віднести Пушкіна і Лермонтова: «Нельзя назвать так и Шевченка, потому что он полно и всесторонне выразил душу целого народа. В его поэзию вошли все элементы народной души, начиная от тихого благоговения, невольно выливающегося в молитву, и от чистой и высокой любви до самого бешеного разгула и неистовой злобы. Словом – в его произведениях вы найдете южнорусса в самых разнообразных положениях и с самыми разнообразными чувствами, которые вместе и рисуют характер южнорусского народа, и составляют его душу. И все это у него так просто, естественно и правдиво! Вот почему Шевченко – поэт в полном смысле этого слова, поэт великий» [3, с. 314–315]. Тобто, за думкою Мови, Шевченко повносило втілює усі особливості життя і духу українського народу, що і робить його справді великим поетом. Водночас критик тут одразу ж застерігається, випереджаючи заперечення свого опонента: «Но да не подумает г. Рымов, чтобы я равнял поэта чисто народного с поэтом мировым, общечеловеческим. Спора нет, мировой поэт выше поэта только народного. Но где же эти мировые поэты? У нас, на Руси, только Пушкин в последнее время своей деятельности возвысился до этого уровня, да Лермонтов в своем “Демоне”. Такими поэтами и Шиллер, и Гете были только в некоторых произведениях. Да и сам Шекспир, которого сфера поэтического творчества одна охватывала сферы всех других поэтов в их общем, даже и он не во всех своих произведениях является мировым поэтом. Конечно, и у многих других поэтов в отдельных стихотворениях есть мысли, составляющие общечеловеческое достояние; но разве их нет и у Шевченка?» [3, с. 315]. Тобто Мова підходить до проблеми з другого боку, адже світове значення тих чи тих поетів теж не загально визнане, воно виявляється, зауважує критик, чи в окремих їхніх творах, чи в окремих аспектах творчості. Мова-Лиманський чи не вперше відзначив наявність у Шевченковій поезії думок і переживань загальнолюдського звучання. Звісно, резонанс публікацій газети «Харьков» в жодному разі не порівнюваний із петербурзькою пресою, проте важливо відзначити першість Мови у публічному обстоюванні права української літератури і її геніального репрезентанта на загальнолюдське значення.

Спостереження Мови опосередковано й обережно підтримав невідомий ближче А. Мітченко у публікації в тій самій газеті від 11 серпня, де місце Шевченкового імені поруч із Шекспіровим вже видається закономірним і обґрунтованим: «Жаль, что г. В. Э. [Василь Мова. – Н. Б.] вместо того, чтобы повторять давно известные суждения о русских стихотворцах, даже очень не замечательных, не коснулся южнорусских

народных песен, которыми, сказать мимоходом, пропитана и особенно красится поэзия г. Шевченка. По глубокому чувству, дивной обрисовке Украины, особенно *прежней*, как в отношении красоты ее природы, так и духа ее обитателей, и, еще более, по глубокому смыслу в немногих словах они стоят не только выше великорусских песен, в которых часто нет никакого смысла, но могут стать наряду с лирическими произведениями Шекспира, а это немаловажное обстоятельство при оценке стихотворений г. Шевченка» [курсив Мітченка. – Н. Б.] [3, с. 407]. Тобто Мітченко, таким чином, вдається до посередництва українських народних пісень, щоб пояснити естетичну досконалість Шевченкової поезії. Оскільки годі заперечити потужний вплив фольклорної поетики на автора «Кобзаря», а народні пісні не поступаються красою ліричним творам Шекспіра, то й зближення обох імен не повинно викликати заперечень, на думку полеміста.

Така палка підтримка Мітченка, вочевидь, не потішила Мову, який у тій самій газеті 25 вересня уточнив свої попередні тези щодо Шевченка і Шекспіра, виразно розвівши письменників по різних щаблях літературної ієрархії. Принагідно він згадав, як критика напалася на Куліша за введення цих митців в один ряд: «<...> один раз Кулиш поставил рядом имена Шекспира, Вальтера Скотта, Байрона, Гете, Пушкина, Мицкевича и Шевченка – и на него напустились было критики с восклицанием: как-таки можно равнять их? А Кулиш вовсе их не равнял. Он поставил их рядом потому, что все они – великие поэты, хотя в то же время один из них есть великий мировой поэт, а другой – только народный великий поэт» [3, с. 452]. Тобто Мова частково відмовився від своїх попередніх міркувань, остерегаючись, можливо, атак російської критики. Наведене вище формулювання не залишає місця для множинності трактувань: Шекспір і Шевченко – митці принципово різного масштабу.

З російською критикою солідаризувався і Михайло Максимович у слов'янофільському тижневику «День» від 28 жовтня 1861 року, назвавши «забавним» уведення Квітки і Шевченка в один ряд із Шекспіром та іншими [3, с. 489].

Натомість етнограф і лексикограф Каленик Шейковський у першому випуску першого тому «Опыта южнорусского словаря» (1861), який фактично вийшов на початку наступного року, без жодних вагань вдався до суперлативів в оцінці художніх якостей Шевченкової творчості, сміливо порівнявши поему «Гайдамаки» із трагедією Шекспіра «Гамлет». Уперше у друкованому джерелі заявлено порівняння Шевченкової поеми із конкретним твором англійського драматурга: «Самая лучшая из изданных пьес Т. Гр. Шевченка – “Гайдамаки”. Если бы Шевченко и ничего больше не написал кроме этой пьесы, то и она одна могла бы увековечить его имя. Она представляет ряд великолепных жизненных картин, полных драматизма. Сцены эти смело можно поставить рядом с лучшими шекспировскими сценами. По крайней мере на меня “Гайдамаки” производят такое же впечатление, как и “Гамлет”. Там и здесь одна и та же жизненная идея. Как там, так и здесь гибнут добрые вместе со злыми и из-за злых. В великом значении “Гайдамак”

може убувати всякий. Стоит прочесть пьеси Шевченка какому-нибуди простолюдину малороссу. Будьте уверены, что ни одна пьеса не произведет на него такого впечатления, как “Гайдамаки”» [3, с. 545]. У наведених словах, без сумніву, помітно відлунують Кулішеві спостереження і формулювання. Шейковський як критерій у поцінуванні естетичної вартості твору наводить рецепцію його слухача. Річ ясна, що українському селянину «Гайдамаки» промовлятимуть до серця істотно більше, ніж далекі реалії Шекспірових п'єс, хоч би яке загальнолюдське значення вони мали. Тим-то і творчості українського поета не можна відмовити у світовому звучанні, якщо вона стрясає співвітчизника до глибини душі.

Отже, як видно з проведеного аналізу, сміливе порівняння Куліша знайшло жвавий відгук у середовищі

російської, частково також і української критики. Переважно реакція виявилася негативною (Піпін, Милорадович, Максимович) і глузливою (Михайлов, анонімний рецензент «Санкт-Петербуржских ведомостей»). Подекуди Кулішеві міркування дістали дуже обережне схвалення (Мова-Лиманський) і навіть палку підтримку (Мітченко, Шейковський). Зрозуміло, у буквальному сенсі Шевченко не дорівнює Шекспіру, але Кулішеві йшлося про те, щоб показати співмірність обох постатей, гучно заявити право української літератури на входження в коло європейського письменства, яке тоді в російському контексті фактично означало світове. Саме в цьому полягає історико-літературне значення розглянутого порівняння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Епістолярій Тараса Шевченка у двох книгах. Книга 1: 1839–1857/Упоряд. С. А. Гальченка, Г. В. Карпінчук; наук. ред. О. В. Боронь; комент. В. С. Бородіна, В. П. Мовчанюка, М. М. Павлюка, Т. М. Різниченко, В. Л. Смілянської, Н. П. Чамати, В. Є. Шубравського. Харків, «Фоліо», 2020. 640 с.
2. Тарас Шевченко в критиці. К.: Критика, 2013. Т. I: Прижиттєва критика (1839–1861)/Заг. ред. Г. Грабовича; упоряд. О. Бороня і М. Назаренка; комент. О. Бороня, С. Захаркіна, М. Назаренка, О. Федорука. LX+804 с.
3. Тарас Шевченко в критиці. К.: Критика, 2016. Т. II: Посмертна критика (1861)/Заг. ред. Г. Грабовича; упоряд. О. Бороня і М. Назаренка; комент. О. Бороня, М. Назаренка, О. Федорука. L+806 с.

REFERENCES

1. Taras Shevchenko's Epistolary in two books. Book 1: 1839–1857/Order. S. A. Galchenka, G.V. Karpinchuk; sciences. ed. O. V. Boron; koment. V. S. Borodina, V. P. Movchanyuk, M. M. Pavlyuk, T. M. Riznichenko, V. L. Smiliansko, N. P. Chamati, V. E. Shubravsky. Kharkiv, Folio, 2020. 640 p.
2. Taras Shevchenko in criticism. K.: Krytyka, 2013. – Vol I: Lifetime critic (1839-1861)/Common Ed. Hrabovych, G.; compiler Boron, O. and Nazarenko, M.; komenty Boron, O., Zakharkin, S., Nazarenko, M., Fedoruk, A. LX + 804 p.
3. Taras Shevchenko in criticism. K.: Krytyka, 2016. Vol II: Posthumous criticism (1861)/Common Ed. Hrabovych, G.; compiler Boron, O. and Nazarenko, M.; komenty Boron, O., Nazarenko, M., Fedoruk, A. L + 806 p.

Shevchenko is named alongside Shakespeare in a critique from 1860-61: a discussion of the comparability of figures N. Bondarieva

Abstract. The article is dedicated to determining genesis and studying further functionality in 1860-61 critique (i.e. written while he was alive and shortly after his death) which is a discreet comparison of the Ukrainian poet (by dint of being among world level writers) with Shakespeare. The reasoning of the discussion has been retraced on this basis. The particular historical-literary significance of Kulish's assessment of Shevchenko included the fact that his critique definitively set out the right of Ukrainian literature to be included in the circle of European literature thanks to the status of its main representative.

Keywords: literary polemic, Russian criticism, nationhood, common human motives, world significance.